

dana Ar. H. profesor u nadbiskupskom liceju u Zagrebu. Zagreb. Tisak Antuna Scholza. 1905. Str. 41. — Hrvate zanima nemški pisatelj Adalbert Stifter posebno radi tega, ker je občeval in si dopisoval z nemško pisateljico — rojeno Hrvatico, Marijo pl. Hrusoczy-Tenger. Dr. A. Hübsch-u se je posrečilo dobiti v roke vire za odnošaje Tengerine napram pisatelju Stifterju in hrvaški književnosti. Gotovo bodo zanimali, ko jih obelodani, ne samo Nemce, ampak tudi Jugoslovane.

—n—

## Češka.

Adolf Černý: **U italjských Slovanů.** (Zvláštní otisk z „Květů“, 1906, seš. V. a VI.) V Praze 1906. Nákladem vlastním. Tiskom Aloisa Šaška ve Velkém Meziříčí. — Adolf Černý je eden najgorečnejših zastopnikov one dejanske slovenske vzajemnosti, ki vidi zблиžanje raznih slovanskih rodov v tem, da jih najprej med sabo seznaniti ter s tem pridobi temelj za nadaljne kulturne stike. Obiskal je sam one kraje, v katerih prebivajo beneški Slovenci in jako simpatično pripoveduje, kar je pri njih videl in izvedel. Černega je opozorila na beneške Slovence razprava prof. Baudouina de Courtenay o Rezijanih in iskajoč zdravja na jugu, je prišel češki pisatelj sam dvakrat v Rezijo in v kraje južno od nje. Profesor Trinko, čitateljem „Dom in Sveta“ dobro znani rodoljub beneško-slovenski, mu je bil dober voditelj pri tem. Pisatelj nas pelje najprej v Čedad, potem gremo skozi Slovenska vrata v Šinčjur, na Staro goro, v Šempeter, v Bjačo, Lipo, Petjak, Krno ob Nadiži, v Landarsko jamo, Spanjut, Trpeč, v Trčmun, kjer je rojen profesor Trinko, in nato k tarčentskim Slovincem, kjer so tri čisto slovenske občine: Platišča, Brdo in Čezerije ter več mešanih. Skozi Preštint, Fojdo, Subit, Malino, Romandol se vračamo s pisateljem v Laški Videm. Černý želi, da bi se začele s pomočjo vseh Slovencev ustanovljati med beneškimi Slovenci zasebne šole, ki bi gojile materinski jezik, avstrijski Slovenci naj bi hodili med svoje brate v Italiji na letovišča, da bi jim donesli npravne in gospodarske podpore in potem nadaljuje:

„Našla bi se tudi druga sredstva. Delovanje slovenskega tiska je tu dosti iluzorno zaradi tega, ker ljudstvo slovenske knjige malo razume in jih torej ne čita; največ bero še žene, ki se uče čitati iz starih molitvenikov. Kaj ko bi poizkusili izdajati časopis za ljudstvo v beneškem narečju, v jeziku, ki bi bil prilagoden obema glavnima narečjema — šempeterskemu in terskemu, ki bi bil pisan čisto poljudno, kar le mogoče z domačim besednim zakladom, ki bi se pozneje polagoma razširjal? To ne bi bil nikak separatizem, ampak le nekaka elementarna šola za čitanje v domačem jeziku, ki bi polagoma stopala naprej do književne slovenščine. Časopis bi moral pisati italjski Slovenec zanimivo in popolnoma po okusu in željah domačega ljudstva; denarno pomoč bi morali seveda preskrbeti naši Slovenci. Ne mislim, da bi ta stvar bila utopična.

Končno mislim, da naj bi se duhovniki složno, brez ozira, ali je to ljubo ali ne mlačni ali odpadniški svetni inteligenci, zopet in zopet potegovali pri vladi za to, da se vsaj nekoliko uvede slovenščina v šolah. Vem, da so podobno poizkušali že v prejšnjih letih,

da je odvetnik Podreka svoj čas javno nastopil za pravičnost do Slovencev, a odtlej je že mnogo vode poteklo — in izvedlo se ni nič. Vendar se ne bi zgodilo nič Italiji nevarnega, ako bi se zopet pošiljale do vlade prošnje, naj se pripuste slovenska berila v sicer italijanske šole . . .

Ko sem bliže spoznal italško Slovenijo, ne morem se sprijazniti z mislijo, da bi njeno iznarodenje bilo nezogibno. Videl sem še toliko prirodne življenjske sile slovanskega elementa, da ne morem verovati v njegovo pogubo. Tem manj, odkar osebno poznam Ivana Trinka. Ljudstvo, ki je rodilo takega idealista, še ni zrelo za propad. Trinko sicer nima velikih nad za bodočnost, a zato ne drži rok križem, ampak dela, se trudi, orje ledino in seje dobro seme. Ni mogoče, da bi vse to idealno delo bilo zastoj. Gotovo se v bodoče najdejo njegovi gojenci, ki se lotijo dela. Spoznal sem mlajše duhovnike, katerih zavednost in čutenje me v tem potrjuje, da seme dobrega sejavca vendar tupatam pade na dobra tla . . .

Tako sklepa Černý. Njegov poziv do avstrijskih Slovencev naj bi našel gorak odmev! Nasvet, da naj bi začeli zbužati ljudstvo k čitanju s spisi v domačem narečju, je za zdaj umesten; tako si pomagajo tudi ogrski Slovenci. Od naše strani pa bi bilo vsekako želeto, da se resno misli na pomoč beneškim Slovincem. Saj tudi društvu „Lega nazionale“ in „Dante Alighieri“ ne poznata nobenih mej v svojem delovanju za „neodvisne“ Italijane; zavest naše celokupnosti naj bi vzdramila vse k vzajemnemu delu!

Dr. E. L.

## Poljska.

**Pisani časniki na Poljskem.** V poljskem kraljestvu je obstajala že v najdavnějšíh časih neke vrste pošta, ki je omogočila, da so se domače in tuje novice hitro širile po deželi. Že najstarejši zgodovinar Jan Zługok piše, da je kralj Boleslav Hrabri tako modro uredil svojo državo, da so vsi dogodki in slučajji, takoj ko so se zgodili, naj je bilo blizu ali daleč v deželi ali pa v tujini, ne samo po dnevu, ampak tudi po noči, prihajali do njegovega znanja. Toda te prvotne pošte so služile le bolj potrebam kralja in zadevam uprave kraljestva. Za vlade Zigmunta Avgusta l. 1564. se je izvršila pa v tem oziru že popolna reforma in kraljevi ukaz iz tega leta zapoveduje stalno ureditev pošte. Vplivna laška družina Montelupi je dobila takorekoč v svojo dedščino pošto celega kraljestva.

S tem je bil ustvarjen prvi pogoj, da je moglo nastati v poljskem kraljestvu časnikarstvo. Prvi „tiskani“ časnik je ustanovil v Krakovu J. A. Górczyn z imenom „Merkuryusz Polski“ („Poljski Merkur“). Toda še veliko pred njim so izhajali „pisani“ časniki, ki so prinašali uradne razglase in politiške dogodke, a tudi razne domače in tuje novice. V vseučiliški knjižnici v Krakovu je shranjenih nekaj tacih časnikov še od l. 1568. V resnici je pa bila ta navada, pisati časnike, na Poljskem gotovo še veliko starejša, kot se je slučajno ohranilo nekaj obdrgnjenih listov. Nekateri poljski zgodovinarji sodijo, da se je to delalo že v XV. stoletju ali morda še poprej. Na vsak način se niti tiskano niti pisano časnikarstvo na Poljskem ni začelo veliko pozneje kot v drugih evropskih državah. V začetku

so se na Poljskem prvi pečali s pisanjem časnikov piaristi in jezuiti. A bili so zato tudi dobro plačani. Piaristi so dobivali za svoj trud letnega honorarja 100 cekinov, kar je bilo zatakrat precejšnja svota. Ako so imeli veliko naročnikov za to ceno, so lahko shajali. Radi tega so te menihe povsod radi sprejemali, vabili in jih gostili, ker so vedeli, da bodo potem po celem kraljestvu raznesli novico.

Uredniki so bili popolnoma svobodni, bilo ni nobene cenzure, nobene konfiskacije, nobenih uradnih pogrškov in časnikarskih tožb. Lahko so poljubno enega hvalili, drugega ponižali, novice zamolčali ali pretirali in s svojimi opazkami dodali, da je lahko vplivalo na dobro ali slabo ime oseb, znanih v deželi. Kontrole ni bilo nobene. Dasiravno so bili ti časniki le bolj anekdotične vsebine, so jih vendar zelo radi čitali in so šli iz rok v roke po celi deželi.

Poleg anekdot so prinašali ti časniki tudi važnejše reči: politične novice, cene žita, važni dogodki so se naznanjali hitro in natančno. S časom so se pisani časniki razširili in pričeli so jih tiskati. L. 1740 so dobili jezuitje dovoljenje izdajati časnik „Kurjer Polski“ namesto poprej edinih koncesionistov, oo. piaristov. Za Stanislava Avgusta je imel eksjezuit St. Luskín izključni monopol za izdajanje lista „Gazeta Warszewska.“

**V Šleziji narašča v tešinski kneževini poljsko časopisje** polagoma in stalno. Razvoj časopisja je najlepši dokaz vztrajnega delovanja med narodom in narodnega probujanja. Samo skromni mesečniki in tedniki so služili do letošnjega leta tamošnjemu poljskemu prebivalstvu. Letos je pa začela poljska „Matica šleska“ izdajati prvi poljski dnevnik „Tešinski dnevnik“ v Tešinu. Urejuje ga g. Vladislav Zabavski, pisan je poljudno za široke ljudske množice. Daj Bog, da bi ne usehnil, ampak še napredoval in dobro branil slovansko stvar na tej izpostavljeni meji.

L. L.

## Druge.

**Das soziale Wirken der katholischen Kirche in Österreich.** Im Auftrage der Leo-Gesellschaft. Band IV. Heft I. Diözese Laibach, Von dr. Josef Gruden. Laibach 1906. Verlag der Leo-Gesellschaft in Wien. Tiskala „Kat. Tiskarna“ v Ljubljani. Ta knjiga je del obsežnega književnega podjetja dunajske Leonove družbe, ki se je namenila, opisati socialno delovanje cerkve v Avstriji za vsako diecezo posebej. Že pred desetletjem so se razposlale vprašalne pole po vseh župnijah, da se zbere statistički material, ki priča o velikem socialnem delu, ki ga je pri nas izvršila cerkev sama in s pomočjo vnetih laikov. Na ta način zbrani material je bil precej nepopoln in ker sta dva marljiva moža, ki sta te podatke pregledovala in jih hotela zbrati v pregledno enoto, umrla, se je bilo bati, da začeto težko delo ostane nepopoln torzo. Toda lansko spomlad se je lotil dela znani naš dr. Gruden in ga tudi dovršil. Dr. Grudnu je pomagal dr. Krek, ki je zbral material o delavskih in gospodarskih organizacijah, vsi župniki in dekani, ki so se radi odzvali pozivu, da zberejo po svojem okrožju potrebno gradivo, deželni glavar Oton pl. Detela in deželni vladni

svetnik Oskar vitez Kaltenegger. Ker je Leonova družba bila vsled tehniških razlogov primorana, omejiti vsebino knjige na šest tiskovnih pol, je dr. Gruden moral delati jako koncizno. Knjiga je dovršena, krasno delo — bilanca o vsem cerkvenem delovanju na socialnem polju, ne samo v zadnji dobi, ampak v nepretrganem razvoju od prvih početkov. Prvo poglavje obravnava versko življenje, ki je pri nas kakor tudi povsod velik kulturno-socialni faktor. Koliko narodnih sil je zbranih n. pr. samo v Marijini kongregaciji in v bratovščini sv. Rešnjega Telesa, ki štejeta obe dve skupaj 142.338 članov! Morda najbolj poučno je drugo poglavje o vzgojnem delu cerkve na Kranjskem. Šolski fond je skoro ves iz cerkvenega premoženja; nad 4000 gojencev, počenshi od otroških vrtcev pa do gimnazije, vzgaja cerkev v svojih lastnih zavodih; na tem polju se zlasti odlikujejo uršulinke. Cerkvenih ustanov za dijake je 153; njihov letni znesek je 69.600 K., ustanovni kapital pa 1.392.700 K velik. Sijajno izpričevalo za izobraževalno delo je napredek katoliškega časopisja, (II. del knjige) 1 dnevnik in 14 drugih časopisov in revij. „Slovenska krščansko socialna zveza“ šteje že 127 organizacij in nebroj knjižnic, abstinenčno gibanje, vzraslo na podlagi krščanske organizacije in izključno od nje negovano, neprestano raste in se razvija, „Društvo za krščansko umetnost“ z 260 člani priča o kulturnih prizadevanjih cerkve, ki je na Kranjskem odnekad pospeševala umetnost. IV. poglavje obravnava karitativno delovanje cerkve; občinski ubožni fondi so skoro vsi iz cerkvenega premoženja: 180 ustanov za reveže z letnim zneskom 39.890 K in ustanovnim kapitalom 797.800 K je še sedaj cerkvenih. V. poglavje se peča s socialnim delovanjem cerkve na gospodarskem polju in med delavci: 17 delavskih organizacij priča o skrbi cerkve in katoliških laikov za povzdigo gmotnega položaja in izobrazbe nižjih ljudskih slojev. Knjiga je neobhodno potrebna za apologeta, za zgodovinarja, statistika, socialnega politika in celo za političkega uradnika; vsi najdejo tu bogat material, pregledno razvrščen in osredotočen. Za nas je knjiga ponosna bilanca o našem delu, za vsakega drugega nujen repertorij.

P.

**Der Panславismus.** Eine national-politische Betrachtung. Von . . . . . Б. Cilli 1906. — Druck der „Zvezna tiskarna“. Verlag der „Zvezna trgovina“. — Pisatelj te zanimive knjižice, ki je že izzvala v raznih slovanskih časopisih različne ocene, razmotriva slovansko vprašanje enega enotnega stališča, kar ga seveda sili, da se bavi z raznimi gesli o vseslovanskem delu. Svoje izvajanje začena s splošnimi razmotrivanji o sedanjem položaju Slovanov in o raznih nazorih, v katerih se je doslej kazalo to, kar imenuje pisatelj s smelo besedo „panslavizem“. O Slovencih pravi, da so izročeni neizogibni pogubi, ako gre dalje po sedanjih poti. Pesimistična je njegova sodba o vsem, kar se zdaj dela, govori in piše. Geslo „hrvaškega državnega prava“ se zdi pisatelju za Slovence čisto nerabno, tudi „jugoslovanska ideja“ ne more donesti rešitve. Sicer je misel na jugoslovansko državo mikavna, a razmere so take, da je neizvedljiva; „slovanska vzajemnost“ je samo fraza, brez načrta in programa, tudi nada, da se „slovanske reke zlijejo v ruskem morju“, je prazna. Odkod naj torej zasine Slovanom boljša bodočnost? Pisatelj pravi, da imata samo dva slovanska naroda